

Vári Attila

HALOTTI MASZK

Évekig járhatott csodájára a különös szobornak a város. A körülötte elhelyezett padokon szinte sohasem volt szabad ülőhely. Amolyan eligazodási pont volt idegen turistáknak s a későbbre tervezett találkákhoz, de kedvenc pihenő és csoportképek helye is volt ez az égisz érő, különleges alkotás. Valóban hatalmas volt, s meglehetősen távolról kellett elkattintani a gépet ahhoz, hogy megörökíthessék, hogy befoghassák a teljes látványt.

Háromméteres zöld kőtalapzaton állt a bronzsínű karosszék, s rajta, mintha óriáskígyó lenne, hatalmas százlábú nyújtózott a semmibe. Csáprágóját a szék háttámlájától messzire meresztette, mint aki élelem után kutat, vagy éppen támadni készül. Lábai emberi kézfejre hasonlítottak, de karmuk volt, amelyet láthatóan a szék karfájába mélyesztettek. Testének gyűrűit egymáshoz hajlított vörösréz lemezekből domborította a szobrász. Csapok, láncszemek tartották össze az alkotást, s ha fúj a szél, megelevenedett. Hullámzó mozgása közben úgy nyikorogott, mintha panaszkodott volna. Olykor csak szipogott, s néha a felerősödő szél miatt könnyekkel küszködő asszonyok jajongó zokogására hasonlított a hang. Máskor, ha viharos volt az idő, jajveszékélő gyermeksíráshoz hasonlított, ahogy elmozdultak egymáson a szelvények.

Az ülőke alatt, a szék lábait összekötő merevítőleceken, amelyeket egy, a mesterségét tisztelő asztalos igényességével készített el (bár azok is bronzöntvények voltak) azért, hogy minden oldalról jól olvashassák róluk a domborított feliratot, nyomtatott nagybetűkkel mondta el a négy világtájnak a szobrász egyetlen szóval a véleményét a székét meghódító undorító lényről: Főnök.

Húsz évig senkit sem zavart. Szellemesnek, s ha annak nem is, mindenképpen különlegesnek tartotta a város, nem véletlenül lett találkahely, s most, hogy híre ment, hogy az új hatalom lebontatja a parkba tervezett építkezés miatt, tüntetők tömege tette hozzáférhetetlenné a gépek számára a területet.

Eleinte, amikor fémkorláttal, később már préselt lemezből készült fészerral vették körül, láthatatlanná téve a kívülálló számára a munkálatokat, mindenki azt találgatta, hogy mi lesz a szobor helyén. Egyesek arra esküdtek, hogy egy két világháború közti politikus kerül a százlábú

helyére, mások tudni vélték, hogy a talapatz féldrágakő malachit burkolatát akarják lefejtetni, mert megvette valami újjgazdag a villájához.

Aztán egy kormányközeli lapban megjelent a makett, s az egyik tévéhíradóban animációt is láthattak a ligetet szinte elnyelő futballstadionról, az egyáltalán oda nem illő ormóttan monstrumról.

A szobrász, aki negyedszázaddal korábban, az eltávolított szovjet mesterlövész helyére, egyetlen éjszaka alatt tette fel barátai és a városi közművek gépeinek, munkásainak önkéntes segítségével a százlábú szobrát, amelynek eredeti, műtermi címe a „*Diktátor*” volt, most bosszús szomorúsággal, mégis elégedetten hallgatta a paraván mögötti bontást.

– Végre magukra ismertek benne – gondolta.

Azokban a rendszerváltó napokban, amikor a szovjet katona üresen maradt talapatzára feltette a szobrát, a város tele volt átfestett utcanév- és emléktáblákkal, vörös festékkel leöntött emlékművekkel, de még nem bontottak, nem vertek szét szinte semmit, amiről azt gondolták, hogy gyűlölniük kell. Úgy érezték az emberek, hogy mindenekelőtt a felhőkarcoló méretű szovjet katonát kell eltávolítani.

A szobrásznak eszébe jutott, hogy napokkal később a római kori romok közelében álló Niké-szobrot is ledöntötték. Üstökös csóvján állt a szárnyas női alak, s a csóva elnyújtott ötágú csillagra emlékeztetett, ami valakinek, valakiknek, akiknek fogalmuk sem volt a mitológiáról, hogy mit vagy kit ábrázol, nagyon szúrhatta a szemét. Proletár szimbólumnak vélték a csillagot, s kalapáccsal estek neki a két háború közötti szoborpark gyönyörű darabjának. Szerencsére nem bántották sem Aphrodité, sem Prométheusz szobrát, bár a kalapácsos Héphaisztosz is szinte Niké sorsára jutott, mert valaki azt állította, hogy az egy Sztahanov nevű, szovjet kommunista kovács.

A szobrász nem is kellett erőlködjön, hogy maga előtt lássa a szovjet emlékmű bontását, s bármikor könnyedén fel tudta idézni azt a forradalminak hitt napot is.

Fázósan szürke tavaszi délelőtt volt. Egészen távolról meghatározhatatlan morajlást lehetett hallani. A tomboló erdőtüzek, a gátszakadások vízörvényei és a stadionok gólünnepei szokták ennyire hullámvóvá s szinte valóságosan kitapinthatóvá tenni a távoli történéseket. Népgyűlés, de inkább tüntetés volt a város központjában. Néha rendőrautók szirénái is hallatszottak, s a kórusban megfújt sípok dobhártyaszaggató sivításai is belekeveredtek abba a hangviharfelhőbe, amit aztán értelmezhetetlenné vegyítettek a recsegő, érthetetlen szöveget öklendező hangszórók.

De még nem indult el a tömeg a liget felé.

Azon a március végi napon a liget virágágyásaiból éppen kiszedték a fonnadt virágokat. A targoncák, amelyeken a cserét, az árvácskák ládait hozták, gazdátlanul vesztegeltek a sétányon. A kertészek is elmentek nézelődni, s talán részesei is szerettek volna lenni a vértelennek induló forradalomnak. A szobor körüli füves rész széleinél olyan volt a frissen felgereblyézett, ültetésre előkészített, feketéllő virágágyás, mintha négyszögű futópálya keretezte volna a közrezárt pázsitot. Közepén, olyan egyenletesre nyírva körülötte a fű, mint a padlószőnyeg, ott pöffeszkedett az a gyűlölt szobor.

Talapzata a kor bevett szokásától különbözött, mert nem vörös márvány, hanem valamilyen zöldes árnyalatú kő volt, amelyről a bennfentesek tudni vélték, hogy a szibériai testvérváros ajándéka volt, egészen pontosan a Szibériai Lövész Ezredké, s hogy tulajdonképpen értékes féldrágakő.

Malachitlapokkal burkolták a majd háromméteres talapzatot, amelynek tetején, bal karjával a távoli jövődőt mutatva, jobb kezét a lábához támasztott, tökéletesen valódinak látszó, talán hatástalanítása után bronzal bevont távcsöves fegyverén nyugtatta. Ott állt, ércebe öntve, ahogy mindenki nevezte, Szibirják Iván, a mesterlövész.

Derékszíjára akasztva a sisakja, másik csípőjén a kulacs, s a vattakabát, a puffakja minden varrása olyan tökéletesen látszott, mintha a szobrász igazi műhelyben, valódi varrónővel csináltatta volna.

Derűs, jól táplált fiatal katona benyomását keltette, s az „átkosban” a szövetségi férfitodrászat egyik borbélyja azért ült két hónapot a városi börtönben, mert egy pattanásnyomoktól heges arcú vendégének azt mondta, hogy olyan simára tudja borotválni, mint amilyen jól ápolt, tükröfényes csecsemősegg pofájával az a Szibirják, aki a borbélyipar cégére lehetne.

Azon a rendszerváltó napon előbb csak a közeledő láncotalpak csörgését lehetett hallani, aztán a fák között megjelent a többtonnás daru. Emberek csüngtek róla, s hogy nem hirtelen elhatározásból indultak neki a szobordöntésnek, bizonyította az is, hogy egy műhelykocsi kitérte őket. Láncokkal, hevederekkel kötötték át derekánál, nyakánál, s megduplázott sodronyt vezettek át a szobor lábai között, aztán egy munkás lángvágóval esett neki a talapzathoz rögzített nemezcsizmának.

A darus talán jelezni akart valamit, de nem tudta túlkiabálni a tömeget. Elkérte az egyik szervező szócsövét, s utasított mindenkit, hogy menjenek távolabb, álljanak ki a gép karjának sugarából, mert nem lehet

tudni, hogy majd ha tőből levágták, milyen irányba lendül ki a több-tonnás szobor.

Csak annyira feszítette meg a tartóköteléket, hogy ne a lángvágós legyen az első áldozat, s amikor végre megemelte, előbb arccal a felgerelyezett virágágyásba ejtette a mesterlövész szobrát, de az, mint aki nem akarja megadni magát, s nem hiszi, hogy mindez vele történik, hátára gurult s az égre bámult.

A tömeg elcsendesedett.

– Majd írunk Szibériába, hogy nagyon szívesen hazaküldjük nekik az utolsó szovjet katonát – harsogta a hangszóróba az, aki láthatóan valamiféle vezére volt a tömegnek. Kitért az éljenzés, tapsvihar fogadta az ötletét, aztán valaki azt mondta, hogy „ennyi volt mára”, s mintha mindenki egyetértett volna vele, olyan csendben, mintha temetési szertartásról távoznának, az emberek elindultak a liget szélei felé.

A szobrász, ekkor még fiatal ember, aki egymagában maradt a kolosszus teteme mellett, s akit évekkorábban a művészeti gimnáziumban tanított a mester, akinek most ledöntötték a művét, s akinek még segítettek is hajdanában osztálytársaival az óriás gipszalak mintázásában, egy darabig a földet bámulta, aztán felfedezett valamit.

Hirtelen sarkon fordult, s szinte futott a parkon át, a közeli műterme felé, hogy aztán cipekedve, de mégis rohamléptekkel érkezzen vissza egy műanyag vedrrel, amelyben valami sűrű fehér anyag lötyögött.

Az üres virágágyás nedves földjében, a gyeppel határolt területen lehetett látni a szobor arclenyomatát, s a szobrász valami szappanlészzerűséggel bekente a mélyedést, s elkezdte kitölteni a folyékony gipszszel. Egyszerre csak keveset öntött. Vékony gézcsíkokat rakott a rétegek közé, aztán, amikor már úgy érezte, hogy elégséges a mennyiség, gumikesztyűs kezére is tett a síkosítóból, elegyengette az öntvény hátát, s egy pálcikával lyukat fúrt abba az ovális, a katona homloka fölötti részbe, amelyet korábban hüvelykujjával nyomott a fej körvonalán túli puha földbe, mert arra gondolt, hogy ezzel a füllel majd falra lehet akasztani a halotti maszkot.

Cigarettára gyújtva várta, hogy a hideg földön teljesen megkössön az anyag. Már csak néhány ember ténfergett a környéken, de mintha féltek volna azok is közelebb menni a ledöntött szoborhoz s a ki tudja, mi-mesterkedő vászonköpenyes emberhez. Inkább úgy tettek, mintha csak sétálni jöttek volna a ligetbe.

A szobrász tudta, hogy mielőtt szétbarmolná a csürhe, valamit tenni kellene az értékes malachitlapokkal, amelyeket, s erre jól emlékezett, méretre vágva, számozottan küldtek Szibériából.

A malachit mintázata, amely egyes lapokon a fák évgyűrűire, más-hol vízcepp nyomán keletkező körkörös hullámokra hasonlított, a be-számozott lapokon keresztül követhető volt, s az erezet a folytonosság látszatát keltette. Úgy lehetett összerakni őket, hogy csak a nagyon éles szeműek vehették észre, hogy nem egyetlen tömbből készült a talapzat.

Emlékezett, hogy gyémánthegyű vésővel, fúróval milliméteres csa-tornákat vájtak a lapok hátába és a betonba, s valamilyen, az űrhajózás-ban is használt, a nagy hőingadozásnak is ellenálló ragasztó-tömítő anyaggal fogatták fel az örökkévalóságnak szánt malachitot.

Nem volt az óriási zöld hasábra rávésve semmi. Csak az alját járda-ként keretező fehér márványlapon volt valami cirill betűs orosz szöveg, s párhuzamosan mellette a felirat magyar fordítása.

A maradék gipszet belesimította a betűk véseteibe, kesztyűs kezé-vel belemarkolt a virágágyás nedves földjébe, s elkente a márványon, a friss gipszen a gombócnyi sarat, s pillanatok múlva olvasni sem lehe-tett a korábbi szöveget. Úgy nézett ki a talapzat szegélye, mintha nem is a sártól lenne piszkos, hanem az idő hagyta volna rajta a nyomát.

– Erre nyugodtan fel lehetne tenni egy bármilyen szobrot – gon-dolta, de eszébe jutott költő-festő barátja, Páll Lajos néhány verssora: „Ne akasszunk képeket már meglévő szegekre...”, s elmosolyodott.

– De hát miért ne? – kérdezte önmagától, s amikor kiszedte a föld-ből a lenyomatot, már tudta is, hogy mit fog föltenni az üresen maradt talapzatra.

A műteremben letakarította a gipszöntvényt, s csak amikor eltávo-lította az anyagba ragadt fűszálakat, akkor vette észre, hogy a súlyos test esésétől, ahogy meggyűrődött alatta a föld, s az egyenetlen nyomás miatt nem Iván néz vissza rá, hanem egy öregember arca. Ahol a fűszá-lak benyomódtak a szobor állába, a maszkon kecskeszakállat kapott az öntvény. Kicsit bozontos, kicsit gondozatlan, s a félig nyitott száj, amely talán kezének mozdulatát hangsúlyozandó, talán éppen azt kiál-totta szoborkorában, hogy „győzelem”, most azt a látszatot keltette, hogy éppen evett, s a szakállá megtelt ételmaradékkal.

A tavaszi tárlaton kiállította, az eredeti helyszín fotóját használva háttérként, s arra kérte a látogatókat, hogy adjanak címet munkájának.

„*A zuhanó Szibirják megöregedett*”, írta valaki a munkája alá.

Divatja lett a különös rendszerváltási emléktárgynak. Pártok és tö-megszervezetek, iskolák és hivatalok rendelték belőle, olyan mennyisé-geket kértek, hogy nem győzte önteni a másolatokat, s ő, aki éppen csak a valóságot akarta megmenteni, rájött, hogy ez a groteszk arc valójá-

ban a hősiesség paródiája. A hatalmasok bukásának szimbóluma. Sárba tiporva elmúlnak a megszelídíthetetlen vad pillantások, a diadalittas arckifejezések, a gonoszkodó ajakbiggyesztő ráncok, s az elmélyült gondolkodást mímelő vonások is eltűnnek a sár mindent lehúzó erejében.

Néhány vonallal megrajzolt grafikus változatát plakátokon, kítűzőkön látta viszont, s eredeti értelmét veszítve, lassanként az ellenzéki tiltakozások állandó jelképe lett az az arc.

Régen volt mindez.

Évek teltek el, s most a másikat, az ő saját tulajdonát képező szobrát bontották. Nem értesítették, nem figyelmeztette senki, pedig elvitte volna, mert még csak ajándékba sem adta a városnak. Nem kérték, annak idején nem is fizettek érte.

Olyan volt a szobor körüli hivatalos csend, mintha éppen a hallgatókkal akarták volna büntetni azokat, akik megértették a székébe kapaszkodó szörny üzenetét.

Aztán mégis. Talán hírneve miatt, talán kárpótlásként, megrendelést kapott a stadion építetetőitől.

A Nemzet Futballistája került a főbejárat elé, kétszeres életnagyságú szobrot kértek tőle, de több tucat apró fél domborművet is akartak a központi páholy párkányaira, s ehhez, közismert, hajdanvolt futballistacsillagok színes majolika arcmását rendelték meg ráadásként.

Amikor mindennel elkészült, s már csak a végső simításokon dolgoztak a kőművesek, kibújt belőle s nem hagyta a kisördög azt, hogy ne küldjön a stadion megálmodójának egy fricskányi üzenetet.

A megrendelő észre sem vette, de míg le nem verték, az egész város azon röhögött, hogy a központi páholy mellvértjére föltette azt a torzult arcú, majolikamásolat halotti maszkot, amelyet a kortársakkal foglalkozó művészettörténészek s a rendszerváltásról szóló könyvek is úgy emlegettek: „*A zuhanó Szibirják megöregedett*”.

Élet és Irodalom, 2018. március 29.